ABADAN

(آبادان)

İran'ın güneybatısında Hûzistan eyaletinde bir şehir.

Şattülarap'ın doğu yakasında Cezîretülhıdr veya sonradan Abbâdân diye anılan adanın kuzey kısmında kurulmuştur. Başlangıçta Basra körfezi kıyısında iken Şattülarap'ın taşıdığı alüvyonlar sebebiyle bugün denizden 50 km. kadar içeride kalmıştır. Dünyanın en büyük petrol arıtma tesislerine ve ihraç imkânlarına sahip limanlarından biridir.

VIII. veya IX. yüzyılda Abbâd b. Hüseyin adlı bir din adamı tarafından kurulan şehir, kurucusunun adına izâfeten **'Abbâdân** (عبادان) adını almış, ancak bu isim, 1935'te Rızâ Şah'ın İran'daki Arapça yer adlarını Farsçalaştırma politikası sonucunda **Âbâdân**'a çevrilmiştir. Abbâsîler'in ilk zamanlarında dinî bir merkez olan Abadan'da ticaretin de geliştiği, ayrıca Basra bölgesinin hasır ve tuz ihtiyacının buradan sağlandığı bilinmektedir. Şattülarap çevresindeki tuzlu bataklıklarda yetişen sazlardan faydalanmak suretiyle Abadan'da yapılan hasırlar, **âbâdânî** ismiyle ün kazanmış, Mısır'da imal edilen hasırlara da sonradan aynı ad verilmiştir. XI. yüzyıl tarihçilerinden Nâsır-ı Hüsrev, Abadan'ı, "Irak'ın en güneyde bulunan meskûn yeri", XIV. yüzyılda ise İbn Battûta, "tarım alanlarından mahrum, tuzlu bir ovada kurulmuş, içinde pek çok mescid ve **ribât***lar bulunan büyük bir köy" olarak tanımlamışlardır. Bu kaynaklardan, şehrin zamanla kuruluş yıllarındaki canlılığını kaybettiği anlaşılmaktadır. Daha sonraları, etrafındaki topraklar tuzdan arındırılarak hurma yetiştirilmesine imkân sağlanmıştır. Bugün Şattülarap ile Bahmanşir nehirleri etrafındaki sahalar hurmalık halindedir ve şehir çevresindeki kırlık bölgede yaşayan 100.000 kadar insan, geçimini daha çok bu hurmalıklardan sağlamaktadır.

Uzun süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Abadan, 1847 Erzurum Antlaşması ile İran'a geçmiştir. Lorimer, bu yüzyılın başında şehrin kuzeyinde on beş, doğusunda yirmi iki, batısında yirmi bir köy bulunduğunu, bu köylerde yaşayan halkın bağlı olduğu kabileleri, köylerdeki hane miktarını ve köylerin birbirine uzaklığını listeler halinde vermektedir.

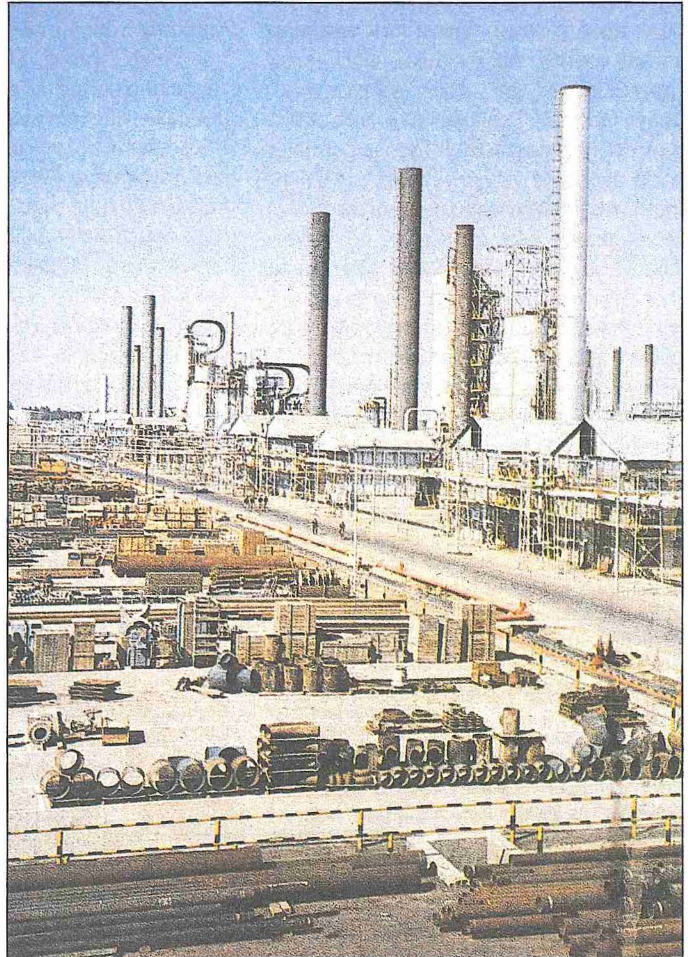
Abadan'ın gelişmesi, İngiliz-İran petrol şirketinin 1909-1913 yılları arasında burada petrol arıtma tesisleri kurmasıyla başlamıştır. Daha önce büyük bir köy veya kasaba durumunda iken nüfusu artmaya başlamış, 1932'de 40.000, 1951'de 200.000, 1976'da da 296.000 olmuştur. 1980'de başlayan Irak-İran Savaşı'ndan çok zarar görmüş olmasına rağmen petrol ile ilgili faaliyetler sürdürülmektedir. Abadan'daki petrol arıtma tesisleri 10 km² genişliğinde bir alana yayılmıştır. 150 km. kadar uzakta, Zagros dağlarının eteklerinde bulunan Ağa Cari, Gaç Saran, Heft Kel, Lâlî, Mescid-i Süleyman ve Meydân-ı Neft gibi petrol havzalarından, toplam uzunluğu 3000 kilometreyi geçen borularla getirilen ham petrol burada arıtılmakta ve arıtılmış petrol, 1961'de inşa edilen 965 km. uzunluğundaki bir boru hattı ile iç kısımlara sevkedilmektedir. Şehrin, 190 km. doğudaki Benderşahpûr limanı ve daha güneyde sahilden 37 km. açıkta bulunan Harg adasındaki ham petrol ihraç limanlarıyla da boru bağlantısı vardır. Abadan'da petrol arıtma tesislerinden başka petrokimya endüstrisi de bulunmaktadır. Petrolle ilgili tesislerin tamamı 1979 ihtilâlinden sonra millîleştirilmiştir. Abadan'da milletler arası bir hava limanı mevcuttur. Ayrıca şehir, asfalt yollarla deniz kıyısındaki demiryolunun başlangıç istasyonu olan Hürremşehr ile Ahvaz, Tahran gibi önemli şehirlere ve petrol havzalarına bağlıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1881, s. 89; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr* (nşr. Ali el-Müntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 210; J. G. Lorimer, *Gazetteer of the Persian Gulf, 'Oman and Central Arabia*, Calcutta 1908, II A, 1-8; "Abadan Refinery", *Review of Middle East Oil Petroleum, Times*, London, June 1948; L. Lockhart, "Khuzistan, Part and Present", *Asiatic Review*, October 1948; a.mlf., "'Abbādān", *EI²* (İng.), I, 5; E. Fodor - W. Curtis, *Fodor's Islamic Asia*, The Hague 1974, s. 258, 264; *Statesman's Yearbook 1980-1981*, New York 1980, s. 680; *The Middle East and North Africa 1984-1985*, London 1984, I, 111; II, 368, 373; M. Streck, "Abbâdân", *İA*, I, 8; "Abadan", *The New Caxton Encyclopadia*, London 1966, I, 3; L. P. Elwell-Sutton - X. De Planhol, "Ābādān", *EIr.*, I, 51-57.

CEVAT RÜŞTÜ GÜRSOY

Abadan Petrol Rafinerisi